

DOĞU'NUN BATI İLE KARŐILAŐMASI
18. YÜZYILDA FRANSA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

FATMA MÜGE GÖÇEK

ÇEVİREN
NUR ÇETİNER

FATMA MÜGE GÖÇEK

Boğaziçi Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra Princeton Üniversitesi'nde ikinci yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır. Milliyetçilik, dinî hareketler ve azınlıklara yönelik kolektif şiddet üzerine çok sayıda çalışması bulunan Göçek, birçok kurumdan ödül almıştır. Çalışmalarına Michigan Üniversitesi'nde devam etmektedir.

Başlıca eserleri: *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü: Osmanlı Batılılaşması ve Toplumsal Değişim*, (FOL Kitap, 2023), *Denial of Violence: Ottoman Past, Turkish Present and Collective Violence against the Armenians, 1789-2009* (2015), *The Transformation of Turkey: Redefining State and Society from the Ottoman Empire to the Modern Era* (2011), *East Encounters West: France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century* (1987).

NUR ÇETİNER

Fatih Üniversitesi Tarih bölümünde lisans, Sabancı Üniversitesi Tarih bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde sürdürdüğü doktora çalışmasını 2023 yılı Mart ayında başarıyla savundu. Haliç Üniversitesi'nde dersler verdi. “Geç Osmanlı Toplumunda Yoksul, Kimsesiz, Muhtaç Kadınlar” ve “Asır Sonu Osmanlı Kültür Tarihinde Servet-i Fünûn Dergisi” yer aldığı bazı projelerdir.

Başlıca eserleri ve çevirileri: *The Cypriot Mule Corps in the First World War* (2017), Pamela Kyle Crossley, *Demir Dağ'ın Hükümdarları: Modern Dünya'nın Şafağında Türkler ve Moğollar* (2022).

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ	11
ÖNSÖZ	15
ÇEVRIYAZI VE TELAFFUZ ÜZERİNE NOT	
1	
ELÇİLİK ARACILIĞIYLA İKİ TOPLUM ARASINDAKİ ETKİLEŞİM	19
GİRİŞ	19
1	
ELÇİLİK VE SEYAHATİN BAŞLATILMASI	24
2	
KÜLTÜREL ETKİLEŞİM	49
3	
GERİ DÖNÜŞ	103
4	
ELÇİLİĞİN ETKİSİ	118
11	
ETKİLEŞİMİ VE BATI ETKİSİNİ ETKİLEYEN UNSURLAR	
5	
ÜÇ OSMANLI ELÇİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	133

OSMANLI TOPLUMUNDA BATI ETKİSİNİN YAYILMASINI ETKİLEYEN UNSURLAR	148
6 TİCARET	148
7 TEKNOLOJİ	157
8 OSMANLI TOPLUMUNDA SOSYAL GRUPLAR	177
SON	205
Ek A MEHMED EFENDİ'NİN ELÇİLİK METNİ	208
Ek B YİRMİSEKİZ ÇELEBİ MEHMED EFENDİ'NİN MAİYETİ	210
Ek C SEYAHATİN ROTASI	212
Ek D HEDİYE ALIŞVERİŞİ	213
Ek E SADRAZAM'IN KAPI HALKI	216
KAYNAKÇA	218
DİZİN	227

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitabın kökeni, ben 1983 yılında Princeton Üniversitesi'nde ikinci yıl doktora öğrencisiyken Bernard Lewis'in verdiği "Doğu Batı İlişkileri" dersi için hazırladığım "Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma" dönem ödevime dayanır. Profesör Lewis'ten aldığım bu derste, kendi konumun özetini sınıfta sunmaya kalktığımda bana iyi bir tarihyazarlık dersi vermiş, konuşmamın ilk cümlesi olan "Osmanlı'nın Habsburg'a 1699 yılında yenilmesinin yarattığı hezimet, imparatorlukta karamsarlık yarattı"nın ötesine geçememişim. Önce Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının bu zamandaki konumlarını sorgulamış, sonra da yenilgi nedir; imparatorluk ve devlet kavramları arasında ne fark vardır; hezimet nasıl anlaşılır; karamsarlık hangi tarih kaynaklarıyla desteklenebilir sorularını sunumum boyunca tartışmıştık. Ben sınıfta özeti bile sunamadığıma üzülmüştüm. Sonra Profesör Lewis'in ofis saatlerine gidip sunumumu orada tamamlayabildim.

Kendisi neden Osmanlı Batılılaşması üzerine çalışmak istediğimi sorunca, bugünkü Türkiye'yi anlamak için önce modernitenin 18. yüzyılda Osmanlı'ya girişini incelemek gerektiğini düşündüğümü söyledim. Benimle hemfikirdi. Bu bağlamda Lale Devri'nin önemli olduğunu ve Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin *Fransa Sefaretnamesi*'nin Batı'ya ilgiyi gösteren ilk devlet kaynaklarından sayılabileceğini söylemişti. Ben de dönem ödevimi bu sefaretname üzerine kurdum ve incelememi, dönemin çoğunlukla Fransızca olan kaynaklarıyla da pekiştirdim. Ödevi Profesör Lewis okuduğunda beğenmiş, bunu bir yerde bastırılmalı demişti. Ancak yazdıklarımın miktarı makale için çok uzun, kitap içinse

çok kısaydı. Araştırmalarım sırasında, Mehmed Efendi'nin kendisiyle Fransa'ya gelen oğlun Said Efendi'nin daha sonra İsveç'e Osmanlı sefiri olarak gittiğini ve orasıyla ilgili bir de sefaretname yazdığını öğrenmiştim. Acaba baba ile oğulun sefaretnameleri karşılaştırıldığında nasıl farklılık ve benzerlikler vardı? Bu sürede Osmanlı Devleti'nin Batı devletleriyle olan ilişkileri nasıl değişmişti?

Yazıma iki sefaretnamenin karşılaştırmalarını da ekleyince metin kitap boyuna gelmişti. Metni Lewis bir kez daha okudu, Princeton'daki başka hocalara da okuttu ve sonunda kendisinin de yayın kurulunda olduğu Oxford University Press'e yollamamı söyledi. Oxford da metni ismi saklı üç okuyucuya yollamış ve onların raporları da olumlu çıkmıştı. Bunun üzerine yayınevi bana kitap için kontrat yolladı, imzalatırdı ve baskıya geçti. Bir ay sonra Oxford'un New York ofisindeki editörüm benimle tanışmak için beni şehre yemeğe davet ettiğinde şoke oldu. Benim Princeton'da öğretim üyesi olduğumu zannetmiş. Hayır, doktora öğrencisiyim, dedim. Belki ders asistanlığın vardır, o unvanı yazarız, dedi. O da yok, dedim. Ben tarih editörüyüm, umarım sen de tarih doktorası yapıyorsundur, dedi. Hayır, sosyoloji doktorası yapıyorum deyince bütün iştahı kesildi; şimdi bir de sosyoloji editörüne durumu açıklamam gerekecek dedi. Editör benimle yemek yedikten sonra Profesör Lewis'i arayıp metni yazanın Princeton öğretim üyesi değil de sosyoloji doktora öğrencisi olduğunu neden kendisiyle paylaşmadığımı sormuş. Lewis de burada önemli olanın benim kim olduğum değil, hem yayınevini ismi saklı okuyucularının hem de kendi dışındaki yayınevi kurulunun metni okuyup onay vermelerinin olduğunu söylemiş.

Böylece benim Oxford'dan bu ilk kitabım ben henüz Princeton'da doktora öğrencisiyken 1987 yılında, doktora tezimi savunmamdan bir yıl önce çıktı. Ayrıca Profesör Lewis, bu bastığım kitabın malzemelerini artık doktora tezimde kullanamayacağımı zira tezdeki malzemenin basılmamış, orijinal olması gerektiğini vurgulamıştı. Ben de kendisine tezimde arşiv

malzemelerine dayalı Osmanlı burjuvazisinin oluşumunu çalıştığım dan bunun bir sorun olmayacağını söyledim. Nitekim daha sonra İngilizce basılan (Oxford 1995) doktora tezim de Türkiye’de bu kitaptan birkaç ay önce *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü* (FOL Kitap, 2023) adı altında yayımlandı. Umarım her iki kitabı da beğenirsiniz. Bu arada isterseniz bana geri dönüşlerinizi gocek@umich.edu adresine yollayarak iletebilirsiniz.

FATMA MÜGE GÖÇEK
ANN ARBOR, 23 ARALIK 2023